

עמנואל רינגלבלום האדם וההיסטוריון

עורך
ישראל גושמן

בית לחמי הגטאות

עמנואל רינגלבלום האדם וההיסט

53573-3

יד ושם

המכון הברידי-לאומי לחקר השואה

ירושלים • תשס"ז

פרסום זה והכינוס שעליו הוא מתבסס התאפשרו בזכות תמיכתם האריקה של מרכז גריטנר לכינוסים בינלאומיים על השואה והוועדה לתביעות תומכיות של יהודים נגד גרמניה

את צעירי הראשונים עשה הסקטור הציבורי בראשית אפריל 1940. באתם ימים החלו אותות המדיניות הנאצית כלפי יהודי פולין להטביע את חותמם ביתר שאת. תופעות של עוני וחולי, פליטות, יתמות והערד קורח גג היו לחיזיון רווח בקרב האוכלוסייה היהודית. בצד כל אלה נקלעו המיליונים למשבר כספי. גופי הסייע היהודיים המוכרים לא יכלו לתת מענה לשבר שהתחלחל ולהגיש עזרה בעלת משמעות לציבור הנצרכים היהודי שגדל וחלך. מתוך קריאת המציאות, אך גם על פי האידאולוגיה הסוציאליסטית שדגל בה, ביקש רינגלבלום לרתום את הכוחות הקונטרקטוריוניים מקרב הציבור הרחב, אך גם מתוך האוכלוסייה הנזקקת, לעבודה ציבורית חברתית מקיפה. מעין מתן תוקף ממשי למושג "עזרה עצמית יהודית". את הקונספציה הזאת הכיח לידו כיטוי יהוד עם יצחק גיטרמן בעבודתם הציבורית המשותפת מטעם הגיוונט בזבונגין בשנים שקדמו למלחמה, בסוף 1938. עקרון הפעולה שהנחה את רינגלבלום ואת חבריו בפעילותם הסוציאלית היה עידוד העזרה העצמית "לא רוח הפילנתרופיה המעופשת"... כתב לימים רינגלבלום לדידו רפאל מאהליך: "דפוסים אופרטיביים אלה שהגתבשו בשנות העשרים והשלושים קיבלו עם פרוץ מלחמת העולם השנייה תוקף נוסף.

הקו המאפיין את פעילותם של הגופים שפעלו תחת מטריית הסקטור הציבורי הוא היוותם כוחות שפירצו מלמטה, מתוך שדרות הציבור החזקות, שהתנגיטו לעבודה ציבורית מתוך תחושת הצורך והרחיפות שיצרה מציאות המלחמה. חלקם פעלו בהתנדבות, אחרים קיבלו שכר ודק מיעוטם היו כגור עסקנים מקצוענים, שכן מצאו, לדברי רינגלבלום, את פונטתם במוסדות היהודיים. המגור הרמקורטוי בא אף הוא לידו ביטוי לעתים כדרכי בחירתם, אך בעיקר בתחושת האמון שהפגין כלל הציבור ובייחוד קהל הנוקדים כלפי גורמים אלה.

בישיבה שהתקיימה ב־4 באפריל 1940 בהשתתפות יצחק גיטרמן, מיכאל רייכרט, אברהם שטולצלמן, מנחם לינרד ועמנואל רינגלבלום, מראשי ארגון העזרה העצמית היהודית, הונחו קווי היסוד לפעילות הסקטור. בישיבה זו הצביע רינגלבלום על מרכזיותם של ועדי הכתים כתנאי יסוד של העבודה עצמאית. כתבים אחרונים: יחסי פולנים-יהודים, ינואר 1943-אפריל 1944, ישראל גוטמן, יוסף קרמיש וישראל שחם (עורכים), ירושלים תשנ"ד, עמ' 305.

לא רק עונג שבח עמנואל רינגלבלום במעגלי העשייה החברתית לאה פרייס

בוויכוחותיו ציין נתן עק, מפעילי המרכזיים של "הסקטור הציבורי" ופליט מלודז' שחי בוורשה, כי בתקופת המלחמה העסיקה את עמנואל רינגלבלום יותר מכל עבודת החווה, "כי רינגלבלום ראה חשיבות רבה בעבודתו הציבורית בימי המלחמה", כתב עק, "כרם, ככל שנתמלה חוסר סיכוייהם והפלותם של המעשים, כך היה מוצא נחמה ברישומות. ברור היה שההזעזקות בעבודה ההיסטורית, כלומר בעתיד, היחה בשבילי מפלט מן ההווה".¹

המחקרים הנוגעים לפועלו של ד"ר עמנואל רינגלבלום הופנה כאופן טבעי והחקר העבר עבודתו ההיסטורית ובעיקר ל"עונג שבח" – מפעל החיעור ציבורי ובמרכזו ייסוד והנהלת הסקטור הציבורי נדחק מעט לקדן זווית. ברברי אבקש אפוא לעמוד על עשייתו החברתית של רינגלבלום ועל הסקטור הציבורי שבראשו עמד ולראותם, למרות ייחודם, כחלק בלתי נפרד מארגון "העזרה העצמית היהודית" כורשה שלאחר הכיבוש. מתוך הסקטור אשרטט את דיוקנם של קומץ קטן של פעילי ציבור מסורים מתוך האלפים שפעלו בחסות. נוסף על כך, אצביע על הזיקה בין העבודה החברתית שנעשתה תחת מטריית הסקטור לבין מבצע החיעור הארכוני שנעוד לשקף את חייה ואת אבדנה של הקהילה היהודית כפולין במלחמת העולם השנייה.

1 נתן עק, התועים כדרכי המוות, ירושלים תש"ד, עמ' 29.

עמנואל רינגלבלום במעגלי העשייה החברתית

סודרים בענייניהם המקומיים ובעניי ביחם, ונשו מטבע הדברים להסתגר.⁵ זה היה מאבק ממשיך ועקשני בין מי שהיו אמונים על הראייה הכוללת לבין לסקני הציבור הנוטרים שדבקו בסביבתם הקרובה.

אחד מראשי הוועדים הכוללים שנתממו לעבודה ציבורית כוללת וחזנו מרל"ת אמותיו של הכית, היה אליהו קאהן, מי שעמד בראש ועד הכית ברחוב נלווקי 23.⁶ לרברי רינגלבלום, קאהן נמנה עם האישים שנותרו נאמנים לאידאלים של עזרה סוציאלית ברגעים הקשים ביותר שידעה ורשה היהודית, ומתוכם הוא היה, לדבריו, "הראשון ואולי הטוב והיפה". אלא שמלבד קומיז וחזות על פעילותו הציבורית שנותרו בארכיון עונג שבת, לא הרבה ידוע לנו עליו. ברישמותיו ציין רינגלבלום כי לפני המלחמה היה קאהן סוחר גדול ללא עבר של עסקנות ציבורית. הרהף לעשייה זו נעורו בו רק בימי המלחמה. באמצעות ועד הכית שהקים הגיש קאהן עזרה לראשוני הפליטים הוסרי קודם גג שאיבדו את בתיהם במהלך ההפגזות על העיר והתגוללו בחוריי מרדנות.⁷ קאהן, שתואר כרוח ועד הכית שבראשו עמד כ"מצפון החי של ועד הדיירים", צפה כבר חודשים מספר לאחר הכיבוש את תהליך ההדרדרות העלול להרגיש על יהודי ורשה. לפיכך הוא שקף לכנות מחוזה מסודר וקבוע לדרכי הסיוע הציבורי, שיבוא במקום מבצעי העזרה הספונטניים שצצו כאורח אקראי, "מבצעים ספונטיניים ומצבי רוח יעילים לטוח קצר בלבד [...] סיעת ציבורי רוש מס קבוע. מס זה לא יאבד את צביונו ההתנתכותי", טען בפני חבריו הספקניים בוועד הכית. מאבק לא קל ניהלו קאהן ועוזריו למען מימוש תכניהם, והצלחה, צריך להודות, היתה חלקית בלבד.⁸

במרוצת הזמן נסחף קאהן בכל להט נשמתו, כהגדרת רינגלבלום, להקמת ועדי כתיים בכל ורשה. הוא הקים בהם ועדי עזרה, ומהאמידים שבהם ייסג את הפטרונטים. בשל חייגותם החדים קאהן את פעילות הפטרונטים וארגן אותם לוועד המרכזי של הפטרונטים (C.K.P.), שבראשו עמד, כמת-ועדה בתוך

5 עקי, חתומים בדרכי המוות, עמ' 23; רוח ועד הכית, רחוב נלווקי 23. ארי"ש, M.10/AR.1-67.
6 שם.
7 רינגלבלום, כתבים אחרונים, עמ' 34.
8 רוח ועד הכית, נלווקי 23.

הציבורית.⁹ אלא שפעילותם של ועדי הכתיים בתחום החברתי-ציבורי לא החלה עם הכיבוש. לרברי דוד בן-שלום, שחקר את הנושא, עוד בשנת 1937 התגייתה קבוצת נשים יהודיות בוורשה, בראשות פליציה שנייברג, והקמה "חוגי נשים", מעין ועדי כתיים של נשים למען מעוטי הכולת בעקבות התרחבות מעגל הציבוריים בחברה היהודית. עם פרוץ המלחמה הפכו ועדי הכתיים בוורשה לכלי בידי השלטונות לצרכי התגוננות אזרחית מול גל ההפצצות שפיקו את העיר. לאחר הכיבוש קיבל מוסר ועדי הכתיים תפקידים חדשים שנגזעו במהלך בעיות הבית ובארכולוסיות.⁴ בראימו את הסקטור הציבורי כתוך העזרה העצמית היהודית לא יצר אפוא רינגלבלום יש מאין. התשתית החברתית הפעילה הציבורית שהיתה פזורה בכל רחבי העיר שימשה לו נקודת מוצא. אולם בעקבות התפנית שחלה במצב היהודים כבר בראשית ימי הכיבוש, הבין רינגלבלום כי יש להפעיל את כל הגופים הציבוריים היהודיים ברחבי ורשה במטרת מאורגנת ורחבה, וזאת גם כרי להגביר את הסולידריות החברתית בקרב האוכלוסייה היהודית וגם מתוך צפייה והיערכות לתמורות המשתנות.

כרי להקיף את רוב מניינו של הציבור היהודי בוורשה, שהיה לפני הקמת הגטו פזור ברחבי העיר, שאף הסקטור להרחיב את השורות, לייסד ועדים בכינינים שלא היו קיימים בהם ועדים, ולהעבירם לחסותו. מאמצים לא מעטים הושקעו בשכנוע הוועדים להצטרף למסגרת החדשה המאוחדת, ולהפריש באופן קבוע סכום כספי לטובת גורמים חסרי אמצעים ולארגון המשותף. יתר כל כן, על-פי התקנון שעובד התחייבו הוועדים לחרוג בפעילותם, במידת הצורך, ממחוז הכית שלהם ולהושיט עזרה לכתים לכתים שרשייהם התקשו להעמיד גוף ייצוגי משל עצמם, או למוסדות סעד שהוקמו לטובת הגורמים החלשים בקהילה, כגון בתי יתומים, בתי תמחוי, "נקודות פליטים" סמוכות ועוד. הגיסיון מצד רינגלבלום וראשי הסקטור להעמיק את תחושת הסולידריות והתחברות היהודית נפל לא אחת על אוזניים ערלות. רוב ועדי הכתיים היו

3 פראטקאל פון דער צווייטער זיצונג פון דער רעאזאנאטיוו-קאמיסיע דעם 4טן אפריל 1940, א 8 זייגער פרי, ארכיון די רשם ואיי"ש, 7-10/AR.M.
4 דוד בן-שלום, "העזרה העצמית היהודית כמסגרת לפעילות ועדי הכתיים בנסו ורשה", חיבר לשם קבלת התואר מוסמן, האוניברסיטה העברית בירושלים, 1995.
5 פראטקאל פון דער צווייטער זיצונג פון דער רעאזאנאטיוו-קאמיסיע דעם 4טן אפריל 1940, א 8 זייגער פרי, ארכיון די רשם ואיי"ש, 7-10/AR.M.
6 שם.
7 רינגלבלום, כתבים אחרונים, עמ' 34.
8 רוח ועד הכית, נלווקי 23.

והארגונים של יהודי גטו ורשה, שהיו יהודים שעמדו להיכנס באופן רשמי לגטו, ורכס פליטים, וכן מי ששכו ממחנות עבודת הכפייה או מי שבוררו משום שחשדו כנגזעים כטיפוס.¹³ כשל הימצאותה של הקרנטינה מחוץ לתחום הרדע הסגור והחוקה מהעין הציבורית וגם מחמת מצבו הסניטרי המחירי של הפניין, הייתה עבודת עובדי הפטרונט המתנדבים בכחינת גילוי אנושי ויצא דופן. מדי יום יצאו עובדי הפטרונט מן הגטו, כליווי צמוד, למבנה סגור שבו היו כלואים מאות בני אדם רעפים, קפואים מקור, חולים וזעזעים מחמת ייאוש. במסגרת עבודתם עסקו עובדי הפטרונט בכל ילידי גורמים שונים בתוך השגרתו על הציד שהביאו הפליטים לכל ילידי גורמים שונים בתוך הפניין, חילקו מזון, דאגו לטיפול רפואי, ולא לה שסיימו את תהליך הכיורד סיעו לאחר את מטעם ולמצוא להם מקום דיו. כמו כן הם שימשו ערוץ תקשורת בין תושבי הגטו שבוררו בקרנטינה לבין קרוביהם לשם הערכת מזון ומצרכים היוניים. במבוא לזמן שהותרה אחת מעובדות הפטרונט, היא כתבה: "עכדנו בהנהגות. בעצמו רעבים, חילקנו להם לאחרים. החזרה ממחנה המוות (הכפייה) בפוזימחוק הביאה לכידודם של חולי השיפוס. מתוך תשעת חברי הפטרונט שעבדו באותו זמן חלו חמישה, ביניהם אייזיק גרנביין, כן 27 חבר שלנו, שהיה המסור מכולם, מת והחירי אשר וילד".¹⁴

פעילות זו לא הייתה גילוי יחיד של סולידריות ומחויבות חברתית. מתוך דחף דומה פעלו גם הנשים בגטו. החלל שנפער בתחום עבודת הסער האינדיווידואלית כבתי המגורים, שחלק ניכר מדייריהם נקלעו לדחקות והפכו גם הם לציבור של נחמכים, קידם למרכז העשייה הציבורית גורמים וחמויות שקודם לכן היו מרחיקים מעסקנות למען הכלל. לכאן נכנסו הנשים, וכמסגרת ועדי נשים המסופחים לוועד הבית, הקימו מטבחים ציבוריים ומפעלי סיוע לילדים נצרכים וליחומים.¹⁵ אחת מיוזמותיהן החשובות הייתה הקמת מוסד למתן עזרה ראשונה לילדי רחוב – אחת התופעות החברתיות הקשות שידע הגטו. במהלך חודש פברואר 1942 עברו דרכו 1,633 ילדים, שרדי משפחות

13 הקרנטינה ברח' לישנו 109, שם, M.10/AR.1-22.
 14 וימן עובדות הפטרונט: הסגור/לישנו 109-111, שם, M.10/AR.1-143.
 15 אברהם ברמן, במקום אשר ייעד לי הגורל: עם יהודי וארשה 1939-1942, בית לחמי הגשאות והקינוח המאחר, חל איבי תשל"ח, עמ' 83, דוח ועד הבית, לוחיק 23; רינגלבלום, כתבים אחרונים, עמ' 35.

הסקטור הציבורי.⁹ ככלי הרמים שבין 17 ל-18 באפריל 1942, שבו נורד למוות 52 אישים בתוך הגטו, היה גם אליה קאוזן בין הנרצחים.¹⁰ מי היו חברי הפטרונטים? מרביתם היו גורמים בעלי אמצעים, נגישות וינגלבלום להרחבת מעגל פעילי הציבור. גל הפליטים השני שהציף את הקיבוץ היהודי בוורשה בחורף 1941 גרם טלילה עזה למבנה הכלכלי של הגטו שהיה ממלא מעולער. הקשיים שהינדורט ניצב בפניהם בהתמודדות מול זרם של עשירות אלפי יהודים שגורשו בחשף, ולרוב בחוסר כול, הפכו את המוסדות החינוך, בעיקר ככל הנוגע לתמיכה ראשונית בציבור הפליטים חסרי הברית שנדחסו כבתי המחסה וליילדים העוזבים ששיעורם גרל מדי יום. אלמלא הסיוע המידי שהושיטו הפטרונטים במזון, בתרופות וכאמצעי תברואה היו ממרי התחלואה והתמותה בגטו, במיוחד בקרב האוכלוסייה הנזקקת, גרוליס באופן ניכר שיהי ממילא.¹¹

כמה התבטאה עבודת הפטרונטים? הפטרונט של הפנימייה לילדים ברחוב מילנה 18, לדוגמה, שבראשו עמד הפרגו אהד קונינסקי, כלל 18 חברים (אם כי רק שלושה מתוכם היו פעילים), עסק בגיט כספים מגורמים שונים, ביניהם ועדי בתים, וארצו מופעי צדקה ואת הרווח שהתיק מהם העביר לקופת הפטרונט לקופת הפנימייה היה גדול מעט יותר מ-20 אחוזים מכלל הוצאותיה החודשיות.¹² במסודות אחרים, למשל כתי המחסה לפליטים, היה סיועם הישיר של הפטרונטים ברכישת מזון וכיגוד מקור הקיום היחיד.

אולם פעולת הפטרונטים לא התרכזו רק בגיט כספים אלא גם בעבודת שטח יום יומית עם אוכלוסיית הנצרכים. אחת היוזמות היא עובדי פטרונט הקרנטינה ברחוב לשנו (Leszno) 109. במוסד זה, שהיה אחד המוקדים

9 דוח משיכת נשיאות הוועד המרכזי של הפטרונטים, אי"ש, M.10/AR.2-33.
 10 רינגלבלום, כתבים אחרונים, עמ' 34.
 11 על פעילות הפטרונטים בגטו ורשה ראו אי"ש, M.10/AR.116, M.10/AR.1-104, M.10/AR.1-104.
 רישוטים מביקור בפנימייה לידים ברחוב אורודובה (Ogrodowa) 29, כ-28 בפברואר 1942, שם, M.10/AR.2-111, M.10/AR.2-111, 25.2.41, 18.3.41, 18.3.41, 25.2.41.
 12 דוח הפטרונט לילי צנטוס, רח' מילנה 18, אי"ש, M.10/AR.2-95, M.10/AR.2-95.

אולם ייחודה של ההארגנות זו בוודאי היא היותה מסגרת חדשה ותוצר ישיר של מצב הפליטות שנגזר על יהודי פולין עקב הכיבוש. כעבור ציבור הפליטים של מצב הלנדמנטשפט מוסד נאמן וזאתוטי ומקור סיוע מהמדינה ההארגון, היוו נציגו הלנדמנטשפט מוסד נאמן וזאתוטי ומקור סיוע מהמדינה ההארגון, על אף שהשאבים הכספיים שעמדו לרשותם היו זניחים למדי. בתוך הגטו העמים והמנוכר מצאו הפליטים מפלט אינטזמי וחם במטבחי ציבור שהקימו הלנדמנטשפטיים או אחרים ששבת למצוקותיהם אצל אנשי הוועד. ככל שגדל והלך חיוק הפליטים היהודים שזרמו לעיר, ועמם ההמרה בכעיות הסוציאליות, התבררה הנכרעים, אך גם כנוף הפועל באופן עצמאי ובלתי אמצעי מול הנוקדים. קהל הנכרעים, אך גם כנוף הפועל באופן עצמאי ובלתי אמצעי מול הנוקדים, אגודים אלה פתחו מטבחים ציבוריים, ארגנו מנגיחות לאיסוף כספים והפצו דאגו להשגת מקומות עבודה לכני עירים, נתנו שירותי דת והיו מקור של עידוד ולצה לגולים מבייתם. עם הנציגים נמנה גם שולמית מוקרסקי, שתחלה את דרכה הציבורית בוורשה במסגרת הלנדמנטשפט של יהודי לודז' נציג נוסף מתוך מאות הנציגים היה ברנד קמפלמכר, פליט מגרודזיסק (Grodzisk), שגדלש לוורשה עם בני עירו בגל הוויגוע השני בחורף 1941. בעיר הולדתו ניהל האיש בית-ספר והיה פעיל ציבורי, אך כשהגיע לוורשה איבד את עולמו. מעט נחמה הוא מצא בפעילותו בלנדמנטשפט. במסגרת זו נרתם קמפלמכר בכל כוחו לסייע לכני עירו בוורשה, שהלקים הגיעו להרפת רעב. משימתו הראשונה היתה הקמת מטבח ציבורי. בכרוז שהפנה ליוצאי גרודזיסק בגטו הוא כתב בין השאר: "אנו קוראים לכל יוצאי עירנו לשתף פעולה, לכל ימצא אפילו אחד שלא יוסיף לבנה אחת לפעולות תמיכה בקרובים, יודים ומכרים, כדי שלאחר המלחמה יוכל לומר לעצמו, במצפון נקי, כי בעת הצורך עמד על המשמר ועזר לאחיו".²¹ אולם כמרבית בני עירו לא זכה קמפלמכר לראות את יום השחרור. עבודתו האינטנסיבית בקרב ציבור הפליטים מוכיח תרע והמגפות חרצה ככל הנראה את גורלו. "כעיומה של העבודה", כתב רינגלבלום, "נרצח בטיפוס תוך כדי פעולתו בלנדמנטשפט שליל ולא קם עוד ממיטת חוליו".²²

21 לאגרמנטשפט - גרודזיסק והסביבה בוורשה רחוב ז'ליזה 58, אי"ש, M.10/AR.1-329; בקריאה פומבית זומה יצא הלנדמנטשפט של יהודי סחאצ'ב (Sochaczew), ראו: "סאכאשעווער יודן", אי"ש, M.10/AR.1-329.
22 רינגלבלום, כתבים אחרונים, עמ' 9.

שגורוועו ריעב ונאספו בחוצות הגטו על ידי המשטרה. בדרך על פעילותן ציון כי היו אלה ילדים חסרי בית, עשירים בלויי סחבת, מורשים מרעב ומקור חלקם לא היו מסוגלים ללכת בשל הפצעים ברגליהם, אחרים הרבאו במצב כה קשה עד שהיה צורך להחזיר לפיהם מרק ורדן שיניינים מהוקדת "אס לא נוציאים מפיצת הרחוב. ימותו הילדים פעמיים, גם מוסרית וגם פיזית",¹⁷ הרגישה הגב' סצמסקה, ממנהיגות הסקטור הציבורי לנשים בגטו ורשה.¹⁸ למעשה, יצרו הנשים את התשתית הסוציאלית הרחבה והאיתנה ביותר בגטו. מסגרות אלה שכללו אלפי נשים, החלו אמנם כיומה ספונטנית, אך הפכו במרוצת הזמן לגוף מאורגן ופורמלי שהיה חלק מהמערכת שהפעיל הסקטור הציבורי בשיתוף מרדך הנשים בארגון העזרה העצמית היהודית.¹⁹ באמור, גם פעילות זו לא היתה כבחינת רעיון שהוכתה מלמעלה אלא יזמה מקומית שנוצרה אך הוק. שלמית מוקרסקי, פליטה מלודז' ועסקנית ציבורי בעיר מוצאה, היתה הכיח המניע. היא פעלה ללא לאות להסתעפותה הפעילה של רשת וערי הנשים בבתי המגורים בגטו ורשה, וכן לשילוב הנשים בוועד חסות של פנימיות לילדים עובדים ובבתי המרכי של הפטרונותים, לצדו של אליהו קאוזן,²⁰ שהיה אחת הדרכה הציבורית בוורשה במסגרת הסקטור הציבורי. בימי הגירוש הגדול, במהלך מצוד שנערך בשופ המכרשתנים, נלכדה שולמית מוקרסקי ושולחה לטרבלינקה.²¹

16 פרטוקול ישיבת הסקטור הציבורי לנשים, 24 בפברואר 1942, 5 במרץ 1942, אי"ש, M.10/AR.2-59.
17 טעטיקייט באריכט פון דער טעקציע פאר געזעלשאפטלעכער ארבעט ביי דער יידישער געזעלשאפט פאר אליינהילף פארן מאנאט פעברואר 1941, אי"ש, M.10/AR.1-80.
18 דוח מישיבת נשיאות הוועד המרכזי של הפטרונותים.
19 רינגלבלום, כתבים אחרונים, עמ' 35.
20 יוגאס טורקאוו, אויף איז עס געווען, צענטראל פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארבעטניגע, בואנוס איירס 1948, עמ' 86; 7.2.1941, Gazeta Żydowska.

גם הוועד המרכזי של הפטרונותים הוטרד נוכח הקושי לגייס נשים נוספות לפעילות לטובת הסרי הכול המתורבים. נוסף על כך, הלנדסמנשפטנים ועד הפילטים המרכזי היו נטולי מקור פייננסי, וכמתומי הסייע הם נבלעו במשך הזמן על ידי ועדי הבית, שהפענו גם הם בהדרגה לנתמכי סער.²⁵ בצד היידיים הוותיקים של הבית, שהעמידו מטבע הכרזים כראש התור את צרכי כל אלה העלו קופלנות רבות מצד ככלל אוכלוסיית הגטו כלפי מוסד העזרה העצמית על אופי פעילותו הציבורית. ככלל, ככל שחלף הזמן ועמו הגידול באוכלוסיית הנזקקים בגטו התברר יותר שאת קוצר ידם של הגורמים הציבוריים להגיש סיוע משמעותי ולכלום את ממדי החלואה והתמונה. ארוולף ברמן כתב בזיכרונותיו כי חובה להודות בגלוי: העזרה הסוציאלית העצמית לא הייתה כוחה לשנות מעיקור את מצבם של המוני הפליטים. ולדרכי היישוף, מדען בעל שם שעקב מקרוב את תהליך התדרדרותם של היידי בתחילת המלחמה לקובע בזיכרונותיו כי משעמים הומניטריים עדיף היה לגרום למוות המיידי.²⁶ במסה שכתב לאחר הגירוש על עונג שבת טען כי רינגלבלום כי "לעזרה הסוציאלית יש זכות קיום רק אם עומדים לרשותה סכומי עתק, וכאשר יש כוחה לסייע לנצרך ממשית. עבודה סוציאלית באמצעים מוגבלים היא עבודה שווא".²⁷ לא ככדי ציין אפוא נתן עק כי עם הזמן נבעו סדקים של אכזבה ויאוש בנחישות ובתחושת השלהות שאפיינו את פעילותו התברחת-ציבורית של רינגלבלום, והוא מצא עצמו שוקו יותר ויותר על עבודתו ההיסטורית-ציבורית של רינגלבלום, והוא מצא עצמו שוקו יותר תרומה מהותית. שכן עבודת איסוף החומר ההיסטורי הצטמצמה כראשיתה לגביית עדרות מפי נציגים ופליטים רבים שהגיעו לוורשה על שהתחלל בקהילות היהודיות שבפרוכוכיצייה הפולנית לאחר הכיבוש.

Joseph Kernush (ed.), *To Live with Honor: Selected Documents from the Warsaw Ghetto* (Jerusalem: Yad Vashem, 1986), p. 17
Ludwik Hirsztel, *Historia Jednego zycia* (Warsaw: Pax, 1957), p. 340-26
רינגלבלום, **כתבים אתרוניים**, עמ' 18-19.

הסקטור הציבורי ארגן את הלנדסמנשפטנים, ונציגיהם איישו את ועד הפליטים המרכזי (CKU) - *Centralna Komisja Uchodźców* (חוקים ואשר פליט מלוודי וחבר "פועלי ציון שמאל", שהיה מזכירו הראשון של במגנוני הפקודות הקהילתיים הקובעים את גורל הסרי הכול בורשה; לדבריי, נאליצו הגולים בוורשה להיאבק על מנת לזכות בהכרזה ובייצוג הולם במסודות העוסקים בענייניהם על מנת לחוש שותפות ומעורבות אמיתית בקייביות גורלם, "שום דבר הנוגע לנו לא יעשה בלעדינו", קבע ואשר. דברים אלה, שנכתבו על סף סגירת הגטו, משקפים את הבעייתיות בשאלת מעמדם ודרכי תגובתם של הפליטים נוכח המצב החדש שנוקלעו אליו, ורצונם לשוב מטרבייטק לאוטונומי הגטו חלק פעיל, כשותף שווה, בפעולות הסוציאליות הנוגעות להם. את החשתית הארגונית למימוש מטרהיהם הקים הסקטור הציבורי.²³

אולם מתוך הפרוטוקולים שהתחזרו גופים אלה מתברר כי ככל שחלף הזמן, בעיקר בעקבות סגירת הגטו, כניסתם של רכבות פליטים ודשבר הכלכלי שהעמיק הפכה המצוקה היהודית בגטו ורשה לתופעה בלתי נשלטת. נוכח מצב זה עמדו פעילי הסקטור הציבורי לא אחת סרי אונים. למרות העזרה שרק מקרב ועדי הבתים היו בין 8,000 ל-10,000 פעילים, ניכר מחסור והתעמטות בכוח אדם התברכות שהחריף והלך עם הזמן. חלק ניכר מהאכסניות לפליטים וחסרי הבית, שהפכו די מהר למפגעים בברואותיהם ולכתי מוות, נותרו ללא עזרה וללא סיכוי לשינוי יסודי במצבם. במרצת הזמן הפכו היידי האכסניות לפליטים למעין נוכחים נפקדים עד שגם אישים בעלי רגשות ציבורית ורצון טוב הפגינו כלפיהם סוג של התעלמות וקהות חושים וזן בשל החשש להידבק במחלות וזן משום שהסבל, העזובה וחוסר האונים בקרבם היו קשים מנשוא. בה בעת משאבי הפטרונותיים צומצמו באופן ניכר, וחלקם התפרקו, בעוד הסקטור התקשה למצוא להם תחליף.²⁴

23 יוסף קרימיש, "ישימות היומן של הדיש ואשר", יד ושם - קובץ מחקרים טו (תשמ"ד), עמ' 170, 196.
24 פרוטוקול ישיבת ועד הפליטים המרכזי שהתקיימה ב-10 בספטמבר 1942, M.10/AR.1-1104.

את זהותו כונה יעקב גוריאנובסקי.³¹ שכן, לצד התמיכה האישית שנתנו נציגי הלנדסמנשפטיוס לפליטים שנטו על נפשם ניצבה גם פעולת התיעור ומכירת העריות. למעשה, לא ניתן להקים חוץ בין העבודה ההיסטורית של רינגלבלום ואנשי צוותו לכין פעילותם הסוציאלית, אלא כמו אלה התערבו זה כזה והתמזגו לכדי שלמות אחת.

בתור היסטוריון חברת רינגלבלום שם את הדגש בחיעוד חיי היום יום של כלל הציבור בתקופת המלחמה. ומתוך כוונה להציג תמונה רחב ממדי, פלורליסטית ואמיתית של האירועים, תוארה מציאות חיים של ממורים וקבוצות שונות מפרספקטיבות מגוונות. בזכות האמון והקשר הבלתי אמצעי שרקמו צוות הארכיון, חלקם פעילים מרכזיים בסקטור הציבורי, עם אוכלוסיית השוליים בגטו, זו שנוחקת בדרך כלל לקצה הכמה ההיסטוריוגרפית, נמשה האוסף מקל וכצבע ייחודיים ונדירים שהפכו את עונג שבת למה שהינו.

31 רותה סקובסקה, "שתי צורות המרי בגטו ורשה – שני תפקידי של ארכיון רינגלבלום", יד ושם – קובץ מחקרים בא (תשנ"א), עמ' 160.

החידוקים של ואסר עם נציגי הפליטים אפשרו את כתיבת מאות המונגוויטות שהוקדשו לגורלם של היהודים בערי השדה, ואלה היו, לדעת רינגלבלום ואליוז גוסקובסקי, המזכיר השני של הארכיון ופליט מלודז' אף הוא, את המתערים מכין פעילי הלנדסמנשפטיוס וגם מינו אנשים מתאימים לליקוט החומרים מקרב יוצאי הערים. אחד מהם היה ברנרד קמפלמבר, שכד בכר עם פעילותו בלנדסמנשפט עמל. במסגרת עונג שבת, על איסוף מסמכים וכתיבת מונגוויפיה על עיירתו גורודז'יסק. רינגלבלום העיד עליי כי כך מצא תיקון לגפשו. מתוך נוסף היה מרדכי שוורצברד, פליט מלודז', שנהיה את אחד המטובים הציבוריים שהקימו פליטי העיר בגטו ורשה. שוורצברד אסף רישומות ומכתבים שהיו ברשותם של יוצאי לודז', ציבור שממיינו בגטו הגיע ליותר מ-30,000 בני אדם, ואף כתב יומן אישי.³² תיאורו את המפגש של רומקובסקי עם בני עירו כוורשה הוא כנראה המדויק והמהמון ביותר. וכך גם הרב שמעון הוכרנב, מהמתעוררים הכפירים והחשובים ביותר בצוות עונג שבת, שכבר עבודה האיסוף והכתיבה ההיסטוריים עסק בפעילות ציבורית בקרב ציבור הרבנים בוורשה, רובם הגדול פליטים שנטו על נפשם או גורשו עם קהילותיהם.³³

יתר על כן, פליטי הגטו הפכו לתומם לנושאי המרע העיקריים על פעולות הריצה ההמוני מחוץ לוורשה, גם לערים ממקור ראשון אך בעיקר באמצעות המכתבים שקיבלו ממקורביהם, שחלקם נמסרו למשמרת לגניזה בארכיון עונג שבת. הירש ואסר ורעייתו בלומה, אף היא חברת צוות הארכיון המחתרתי, שקיימו מגע שוטף עם הפליטים שזה מקרוב באו, הביאו לגטו את אחת הערויות שטלטלו את יהודי ורשה, הלא היא עדותו של שלום פיינר, שאליץ לעבוד בחלמנו בתור קברן, נמלס משם והגיע לוורשה. כרי לא לחשוף

28 שם, עמ' 4-5.

29 הירש וואסר, "ארכיון הגטו – מפעלו של ד"ר ע. רינגלבלום", בתוך: יום עיון לזכרו של ד"ר עמנואל רינגלבלום, יד ושם, ירושלים תשס"ו, עמ' 21; מרדכי שוורצברד, "נאטיצ'ון פון גטטא", בלעסער פאר געשיכטע, 8 (3-4) (1955), עמ' 106-145.

30 רשימה פון די לוינען פון די מיטאאכטער אין געזעלשאפטלעכן סעקטאר, אר"ש, M.10/AR.2-56.